

Azıxantropun tapılmasının 50 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransın elmi praktik əhəmiyyəti.

Oktyabrın 1-5 də Azərbaycanda “Azərbaycanda Azıx mağarası və miqrasiya axınları” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans keçirilmişdir. Azıxantropun tapılmasının 50 illiyinə həsr olunmuş tədbirdə Azərbaycan, İngiltərə, Rusiya, Gürcüstan və Ukraynadan paleolit dövrü üzrə qırxadək tanınmış mütəxəssis iştirak etmişdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) əsas binasında açılış zamanı çıxış edən AMEA-nın vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli, AMEA-nın İctimai Elmlər Bölməsinin akademik-katibi, akademik Nərgiz Axundova, akademik Teymur Bünyadov, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Vəlixanlı və Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun direktoru, professor Maisə Rəhimova bildırıblər ki, Azıx mağarasından tapılmış və Azıxantrop adlandırılan qədim insanın çənə sümüyü Azərbaycanın dünyada ən qədim ibtidai insan məskənlərindən biri olmasını sübut edir. Alimlər dünyanın bir sıra ölkələrindən tanınmış arxeoloqların konfransda iştirak etmələri baxımından tədbirin əhəmiyyətini vurğulayıblər. Diqqətə çatdırılıb ki, konfrans arxeologiyanın paleolit dövrü sahəsinin inkişafına öz töhfəsini verəcək. Sonra Rusiya EA-nın müxbir-üzvü, REA-nın Sibir Şöbəsinin Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun direktoru Mixail Şunkov və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun şöbə müdiri, tarix üzrə elmlər doktoru Əsədulla Cəfərovun və Ukrayna MEA-nın Arxeologiya İnstitutunun “Arxeologiya Muzeyinin” şöbə müdiri, t.e.n. L.V. Kulakovskayanın müvafiq mövzu ilə bağlı məruzələri dinlənilib.

Plenar iclasdan sonra konfrans iştirakçıları AMEA konfrans zalının foyesində və AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun Elmi Fondunda təşkil olunmuş Azərbaycanın paleolit düşərgələrindən tapılmış daş alətlərin və paleosteoloji qalıqların nümayiş olunduğu sərgi ilə tanış oldular.

Oktyabrın 2-dən 5-dək konfrans öz işini Qəbələ şəhərində davam etdirib. Konfrans iştirakçıları iclas öncəsi Qəbələ Arxeoloji Mərkəzinin foyesində sərgilənmiş Azərbaycanın və bölgənin tarixinin müxtəlif dövrlərinə aid nadir maddi mədəniyyət nümunələri ilə tanış oldular. Daha sonra beynəlxalq konfransın təşkilatçılarından biri olan SEBA (Seul-Bakı) Azərbaycan-Koreya Mədəniyyət Mübadiləsi Assosiasiyasının nümayəndəsi, AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru İradə M. Nəcəfova SEBA adından konfrans iştirakçılarını salamladı və Qəbələ Arxeoloji Mərkəzinin yaranması və fəaliyyəti barədə məlumat vermişdir. Konfrans iştirakçılarına Qəbələdə aparılan arxeoloji tədqiqatlara həsr olunmuş sənədli film təqdim olunmuşdur.

Konfransın işində AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun direktoru, professor Maisə Rəhimova, AMEA-nın həqiqi üzvü, Azərbaycan Tarix Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Vəlixanlı, AMEA İctimai Elmlər bölməsinin akademik katibi, akademik Nərgiz Axundova və SEBA (Seul-Bakı) Azərbaycan-Koreya Mədəniyyət Mübadiləsi Assosiasiyasının sədri Rühəngiz Heydərova iştirak edirdilər.

Proqram çərçivəsində paleolit dövrü arxeologiyası üzrə Azərbaycan alimləri ilə yanaşı İngiltərə, Rusiya, Gürcüstan və Ukraynadan olan mütəxəssislər 1968-ci ildə Azərbaycanın Azix mağarasındakı paleolit dövrü məskəni-

nin tədqiqatları zamanı görkəmli arxeoloq Məmmədəli Hüseynov tərəfindən azıxantropun kəşf edilməsinin tarixi və dünya elmi üçün mühüm əhəmiyyəti, Avrasiyanın paleolit dövrü abidələrində aparılmış tədqiqatlara həsr olunmuş mövzular üzrə elmi məruzələrlə çıxış etdilər. Aidiyyəti mövzular üzrə elmi çıxışları, plenar iclaslarda çıxışlar ətrafında müzakirələri olub. **S.A. Vasilyev** – “Qafqazın alt paleolitinin bəzi problemləri: tədqiqat tarixi və müasir müzakirələr” (*Sankt-Peterburq*, **X.A. Amirxanov** – “Erkən Pleystosendə Şimal-Şərqi Qafqazda massiv qəlpələmə texnikası istehsalı keçid” (*Moskva*), **A.İ. Taymazov** – “I Muxkay Erkən Pleystosen düşərgəsinin üst qatları artefaktlarının xarakteristikasına əsasən: məmullatın təkamülü haqqında” (*Maxaçqala*), **D.V. Ojeryev** – “II Muxkay (Şimalı-Şərqi Qafqaz) Erkən Paleolit düşərgəsinin üst qatı çöküntülərinin daş məmullatı haqqında yeni məlumatlar” (*Moskva*, **A.Q. Ribalko** – “Şimal- Qərbi Qafqazın Aşel məmullatı (Darvaqçay-körfəz-4 düşərgəsinin materialları əsasında)” (*Novosibirsk*), **A.A. Anoykin** - “Sahilyanı Dağıstanın (MIS 3) orta paleoliti: regional kontekst” (*Novosibirsk*), **Y.V. Belyayeva** - “Qafqaz və Yaxın Şərqi aşel mədəniyyəti: müqayisəli təhlil” (*Sankt Peterburq*), **V.Y. Şelinskiy** - “Cənubi Azovboyunun erkən aşel düşərgələri” (*Sankt Peterburq*), **S.A. Kulakov** - “Boqatırı / Sinyaya balka Erkən Paleolit düşərgəsi - ən qədim hominidlərin uyğunlaşma nümunəsi kimi” (*Sankt Peterburq*), **A.Ə. Zeynalov, L.A.Zeynalova** - “Erkən Paleolitdə insan köçü (miqrasiya) və Quruçay mədəniyyətinin yayılma arealı” (*Bakı*), **Y.Y. Qirya** - “Qafqazın və Cənubi Rus ovalığının ən qədim sümük artefaktlarının sübutlu təsnifatı” (*Sankt Peterburq*), **A.Ə. Zeynalov, M.M. Mansurov, N.Ə. Müseyibli** – “Azərbaycanın yeni paleolit tapıntı yerləri (Qəbələ) (*Bakı*), **A.A. Anoykin** – “Orta Asiyanın şimalında Üst Paleolit erkən mərhələləri barədə yeni məlumatlar: Uşbulak (Şərqi Qazaxıstan) düşərgəsinin materialları əsasında” (*Novosibirsk*), **H.F. Cəfərov, M.M. Mansurov, P.Q. Babai** – “Borsunlu kurqan kromlexində tapılan daş artefaktların təhlilinə dair” (*Bakı*), **V.N. Stepançuk**, - Qərbi Ukraynanın əsas alt paleolit abidələri (*Kiyev*), **S.N. Astaxov** – “Tuvanın qədim paleoliti - kəşfin 30-cu ildönümünə” (*Sankt-Peterburq*) adlı məruzələr ilə çıxış ediblər.

Oktyabrın 3-də **S.B. Vasilyev** - “Dmanisidən olan (D2700) kəllənin küncvari morfometriyası” (*Moskva*, **V.V. Titov, V.S. Bayquşeva, Q.İ. Timonina, A.S. Tesakov** - “Azov, Moskva - Boqatırı / Sinyaya Balka (Tamanskiy yarımadası, Rusiya) Eopleystosen yerinin tafonomik xüsusiyyətləri” (*Rostovna-Donu*), **A.L. Çepalıqa** – “Qafqaz və Krım vasitəsilə Avropanın ilkin məskunlaşması yolunda Qafqaz və Cənubi Krım geoarxeoloji arealı” (*Moskva*), **İ.A. İdrisov** – “Qafqazın cənubunda insan yaşayışının erkən mərhələlərinin təbii şəraiti” (*Maxaçqala*), **Y.N. Tağıyeva** – “Eopleistosen və Neo- Pleystosenin iqlim-landşaft şəraiti Azərbaycan ərazisinin ilkin məskunlaşma faktoru kimi” (*Bakı*), **B.M. Cəlilov, M.M. Mansurov** – “Daş dövrünə

aid yeni tapıntılar” (*Bakı*), **N. Tuşabramişvili, M. Yelaşvili, D. Kaçeişvili** – “Aşağı və Orta Paleolitik açıq hava zonaları Ziari- Pxoveli və Ziari 2” (*Gürcüstan*), **R. J. Birtuistle** – “Azərbaycanda Aşağı Orta və Palaeolit keçidinin tədqiqi və əsas texnologiyanın mənşəyi “ (*İngiltərə*), **Y.V. Məmmədov** – “Hominid sistemində Azıx adamının yeri” (*Bakı*), **A.G. Seyidov**– “Məmmədli Hüseyinovun Azərbaycanda paleolit tədqiqatlarına verdiyi töhfələr” (*Bakı*) adlı məruzələr ilə çıxış ediblər.

İşini davam etdirən Beynəlxalq elmi konfransda əsasən Azıx mağarası, azıxantrop və Avrasiya paleolit dövrünün digər mövzuları barədə elmi mə-

ruzələrdən sonra alimlər arasında diskussiya aparıldı. Diskussiya ərzində texnoloji innovasiyaların istifadə edildiyi yeni tədqiqatlar işığında paleolit dövrünün, həmçinin, Azıx mağarasındakı paleolit təbəqələrinin xronologiyası, paleolit dövründə mümkün miqrasiya vektorları və d. mühüm elmi məsələlər üzrə məhsuldar fikir mübadiləsi aparıldı. Diskussiyanın sonunda AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun direktoru, professor Maisə Rəhimova söz alaraq Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycanda arxeologiyanın inkişafına ayırdığı xüsusi diqqət və qayğı, son dövrlərdə Azərbaycan arxeoloqlarının əldə etdiyi elmi nailiyyətlər, İnstitutun dünyanın tanınmış elmi mərkəzləri ilə elmi əməkdaşlığı barədə geniş məlumat verdi. Professor Maisə Rəhimova çıxışının sonunda Beynəlxalq elmi konfransın bütün iştirakçılarına təşəkkürünü bildirdi.

Daha sonra Beynəlxalq elmi konfransın iştirakçıları qədim Qəbələnin Səlbir ərazisindəki arxeoloji abidələrlə tanış oldular. Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, "Qəbələ Antik və İlk orta əsrlər Arxeoloji Ekspedisiyası" nın rəisi Ceyhun Eminli konfrans

iştirakçılarına Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş qədim Qəbələ şəhərinin tarixi, qədim şəhərin yerləşdiyi ərazidə aparılan arxeoloji tədqiqatlar və əldə edilmiş nailiyyətlər barədə məlumat vermişdi.

5 günlük tədbirin yekununda oktyabrın 4-də Beynəlxalq elmi konfransın iştirakçıları elmi-təcrübi seminar çərçivəsində Mingəçevir şəhəri yaxınlığında yerləşən Qaraca paleolit düşərgəsinə arxeoloji səfər etdilər. Qaraca paleolit abidəsini ilk dəfə aşkar etmiş və orada tədqiqatlar aparmış AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, arxeoloq, t.ü.f.d. Azad Zeynalov, Rusiya EA-nın Dağıstan Elmi Mərkəzinin baş elmi işçisi, coğrafiya elmləri namizədi İdris İdrisov, Rusiya EA-nın Maddi Mədəniyyət Tarixi İnstitutunun (REA MMTİ) paleolit şöbəsinin baş elmi işçisi, tarix elmləri namizədi Sergey Kulakov əldə edilmiş nəticələr haqqında geniş və ətraflı məlumat verdilər.

İştirakçılar abidədə milyon il əvvələ aid qədim insanlar tərəfindən hazırlanmış çox saylı daş alətlərə və daşlaşmış ağac qalıqlarına baxış keçirdilər. Elmi-təcrübi seminar çərçivəsində REA MMTİ-nin eksperimental laboratoriya şöbəsinin baş elmi işçisi, tarix elmləri namizədi Yevgeni Girya qədim insanlar tərəfindən daş alətlərin hazırlanma üsulunu nümayiş etdirən eksperiment keçirdi.

Elmi-təcrübi seminarından sonra iştirakçılara konfransın yekun qətnamə layihəsi oxundu. Qəbul olunmuş konfransın qətnaməsində konfrans nümayəndələri Qafqazın əsas erkən paleolit abidələrindən biri kimi Azıx mağara düşərgəsinin böyük elmi önəmini yekdilliklə qeyd etmiş, son illərdə Azərbaycanda aparılan arxeoloji tədqiqatların səviyyəsini yüksək dəyərləndirmişdir. Konfrans iştirakçıları yekdilliklə Azıx mağarasının VII-X təbəqələrdə aşkar olunmuş daş alətləri insan əməyinin nəticəsi kimi qəbul etmişdilər.

Həmçinin konfransın qətnaməsində 2022-ci ildə Azərbaycanda paleolitşünaslığın banisi professor Məmmədali Hüseynovun 100 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq konfransın keçirilməsi təklifi də yer almışdır.

Daha sonra Qəbələ Arxeoloji mərkəzində konfrans iştirakçılarına AMEA Arxeologiya İnstitutu tərəfindən sertifikatlar təqdim olundu. Həmçinin, SEBA (Seul-Bakı) Azərbaycan-Koreya Mədəniyyət Mübadiləsi Assosiasiyası tərəfindən konfrans iştirakçılarına Qəbələdə aparılmış arxeoloji tədqiqatları əks etdirən nəşrlər və video-materiallar hədiyyə edildi.

Məmmədov Yaqub Vaqif,
AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu

**“Azərbaycanda azıx mağarası və miqrasiya axınları”
Azərbaycanda erkən hominid azıxantropun tapılmasının 50-
illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfransın
Q ə t n a m ə s i**

2018-ci il oktyabrın 1-dən 5-dək Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərində və qədim Qafqaz Albaniyasının paytaxtı Qəbələ şəhərində keçirilmiş Beynəlxalq elmi konfransadünyanın 5 ölkəsindən 40-a yaxın mütəxəssislər qatılmışdı.

Konfransın iş müddəti ərzində 40-ayaxın elmi məruzə dinlənildi və Avrasiyanın, o cümlədən Qafqazın ən qədim keçmişinin tədqiqinin əsas problemlərinə həsr edilmiş geniş elmi diskussiya keçirildi. Konfrans iştirakçıları Azərbaycanın əsas paleolit abidələrindən aşkar olunmuş daş alətlər, o cümlədən Azıx mağarasının aşağı qatlarından əldə olunan kolleksiya ilə tanış oldular. Beynəlxalq konfransın üzvləri tərəfindən Azıx mağarasındakı altqatın hər dörd təbəqəsində (VII, VIII, IX, X) tapıntıların arasında mübahisə doğurmayan artefaktların mövcudluğunu təsdiq etdilər.

Konfransın gedişindəpaleolit dövrünün çoxtəbəqəli “Qaraca” arxeoloji abidəsinə səfər təşkil olundu və yerində geniş diskussiya ilə müşayət olunan elmi-təcrübi seminar keçirildi.

Konfrans nümayəndələri Qafqazın əsas erkən paleolit abidələrindən biri kimi Azıx mağara düşərgəsinin böyük elmi önəmini yekdilliklə qeyd etdilər. Konfransın yekununda iştirakçılar son illərdə Azərbaycanda aparılan arxeoloji tədqiqatların səviyyəsini yüksəkdəyərləndirdilər.

Avrasiyada qədim insanın ilkin məskunlaşma proseslərinin öyrənilməsində Azərbaycanın önəmli yerini nəzərə alaraq konfrans, ölkənin ən qədim keçmişinin elmlərarası tədqiqinin vacibliyini və belə problemin həlli icrasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının diqqətinə çatdırdı.

Konfrans 2022-ci ildə Azərbaycanda paleolitşünaslığın banisi Məmmədli Hüseynovun 100 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq konfransın keçirilməsini məqsədəuyğun hesab etdi